

EEN ARCHITECTURALE WANDELING DOORHEEN OOSTENDE

door Karel VERBANCK
Architect - Urbanist

Sedert meer dan 35 jaar rijst alom nieuwbouw in Oostende. Hieraan gaat uiteraard de afbraak van bestaande gebouwen vooraf. Stilaan is men meer gaan beseffen dat ook zeer waardevolle architectuur onder de slopershamer gevallen is. Vooraleer het te laat wordt, is het nodig eens te bekijken wat er nog rest van de "Belle Epoque".

Wat ging vooraf aan deze bloeitijd ?

Bij het verkrijgen van de status van "Vrijhaven", in 1781, telde Oostende zowat 6.000 inwoners, waaronder een 2.000-tal vreemdelingen (één derde van de bevolking !). We troffen er Engelsen, Fransen, Hollanders en Israëlieten aan, die de stad een zeer cosmopolitisch aanzicht verleenden. Aangezien het meestal rijkelui waren, groeide het mondaine en culturele leven.

Net voor 1790 rees het eerste theater uit de grond en ontstond de eerste "cercle littéraire". Het hotelwezen zorgde voor een degelijk onderkomen.

Waar de scheepvaart en de visvangst reeds bloeiden ontdekte men nu ook de heilzame werking van de zee. Reeds in 1780 verschenen de eerste badkarren op het Klein Strand en vier jaar later de eerste consumptietent. De pakketbotendienst zorgde voor de nodige aan- en afvoer van handelaars en toeristen. Later, vanaf 1837, zorgde de trein voor de opening naar het Oosten en het Zuidoosten van Europa.

Na de Belgische onafhankelijkheid ontdeed Oostende zich door het ontmantelingsdecreet van maart 1865 van haar vesting. Deze slopingswerken hebben meer dan tien jaar geduurd. De drang naar bouwruimte was zo groot dat reeds voordien in de strook tussen de Van Iseghemlaan en de zeedijk houten paviljoenen opgetrokken werden, waaronder het eerste "Pavillon Royal" en het eerste Casino. Diezelfde strook werd door de staat in 1874 in exclusieve concessie gegeven aan een maatschappij die overging tot de verkaveling van alle gronden van de uitgestrekte vesting rond de stad. Dit opende de weg naar een niet in te tomen stadsontwikkeling.

Leopold II, jong dynamisch vorst van 30 jaar en pas op de troon sinds 1865, mobiliseerde de financiële wereld van Brussel en Luik. Hij stuurde een aantal architecten over de plas naar Brighton, Hasting en Eastbourne en nam een urbanist onder de arm. Zo werd Oostende herschapen tot één grote bouwwerf, zowel in de binnenstad als in het randgebied en drukte Leopold II gedurende zowat 40 jaar zijn stempel op een nieuw en vernieuwd Oostende.

De invloed van rijke burgers en hun architecten bracht allerlei bouwstijlen mee, gaande van neo-classicistische stijl tot de specifieke nieuwe strekking, de "Art Nouveau".

De Eerste Wereldoorlog onderbrak de bouwdrak, maar na 1918 werd de trend verder gezet en werd aangesloten met de "Art déco" van de jaren '20-'25.

Toch beroepen velen zich nog op de klassieke bouwstijl en schrikken ze er dus niet voor terug om de verschillende bouwstijlen te vermengen, waaruit het bekende eclectisme voortspuit (bvb. de Villa Maritza op de zeedijk). Ook gekke dingen kenden succes, zoals een soort romantisme van bijvoorbeeld cafés in een frivole mantel gehuld (de Châtelet, aan "Petit Paris").

Met De Golden Sixties kwam Oostende voor de tweede maal in de belangstelling van de financiële wereld en zijn aanhang van bouwpromotoren. Het democratiseringsproces, de sociale ontwikkeling ten voordele van steeds meer mensen, de verhoogde mobiliteit door de modernisering van de verkeersmiddelen, kortom de algemene welvaart, verhogen de explosie van het toerisme. Vraag en aanbod wisselen elkaar af in de immobiliën sector. Van een stad met strategisch militair belang was Oostende uitgegroeid tot een stad in bestendig beleg en....beleggingen vanuit de zakenwereld !

Wat oorlogen niet vermochten, hebben die machten wel veroorzaakt : namelijk de kaalslag en de teloorgang van belangrijk bouwkundig erfgoed, met in de plaats daarvan banale, opdringerige business-architectuur, waarachter veel konijnenhokken schuilen en waar het financieel rendement voorrang heeft op de woonkwaliteit.

Opeenvolgende stadsbestuurders van alle geuren en kleuren hebben op deze desastreuze gang van zaken geen vat gekregen. Integendeel. Zo werd o.a het Bijzonder Plan van Aanleg steevast aangepast aan de eisen van de speculanten, door gebrek aan een gedegen, overzichtelijke ruimtelijke ordening. Erger nog. Men nam zelfs het initiatief tot het opstarten van megalomane projecten op de plaats van waardevolle culturele infrastructuur, zoals geschied is met de stadsschouwburg.

Gelukkigerwijze kregen een aantal van deze monsterprojecten geen voet aan de grond dankzij de acties van wakkere burgers en hun culturele verenigingen.

Prof. Jan TANGHE zei in 1988 o.a. : "...het grote probleem waarmee Oostende vandaag geconfronteerd wordt, ligt in de verdwijning van het speelse, aantrekkelijke voorkomen van destijds. Ze heeft haar frivool kled uitgetrokken, maar jammerlijk vervangen door de banale rok van de naamloze business-architectuur". Hij concludeerde : "Oostende moet zich terug op alle vlakken, zoals in de negentiende eeuw, aantrekkelijk maken. zij moet haar overblijvend patrimonium, haar frivole leefsfeer in eer herstellen en eigentijds maken. Zij moet terug uniek worden en haar banaliteit afleggen. Zij moet kiezen tussen kwantiteit en kwaliteit. Zij moet, zoals destijds met Leopold II, royale eisen stellen en alleen maar opteren voor het allerbeste. Zij moet zich een uniek imago opbouwen. Het is effectief mogelijk dit imago op te vijzelen vanuit het stedelijk beleid, een halt toe te roepen aan al die banaliteiten die de stad verstikken en het woonkader van ons dagelijks bestaan vrijwaren, nl. door de aandacht toe te spitsen op die gebouwen die vanaf het einde van de vorige eeuw van Oostende een koningin hebben gemaakt" (einde citaat).

Wat zijn nu die ART NOUVEAU en de ART DÉCO ?

In Engeland heeft in de 19de eeuw koningin Victoria haar naam gegeven aan het tijdperk van haar bewind. Door imperialisme en kolonialisme was Engeland een industriële welvaartstaat. Klassieke architectuur, geïnspireerd door de Griekse en Romeinse tempelbouw, was een symbool van voornaamheid en prestige. Het is een universeel verschijnsel geweest, waarmee zich ook moderne dictaturen hebben getooid. In de tweede helft van de 19de eeuw ontstond een dubbele reactie. Enerzijds tegen het weelderig tierend classicisme, anderzijds tegen de banale industriële gebruiksproducten, die dreigden de kunstambachten te verdrukken. Zo ontstond de beweging "Arts en Crafts" (kunst en kunstambachten) die ervoor zorgde dat de strenge rechtlijnigheid plaats maakte voor meer dynamische, lenige en luchtige architectuurvormen. Deze nieuwe vormentaal werd "Modern Style" genoemd. De natuur zorgde voor nieuwe inspiratie.

Harde bouwmaterialen, zoals steen en ijzer, werden kneedbare vegetarische bouwonderdelen, die samen in een geordend geheel een speels uitzicht vertoonden. Ook het interieur en de meubilering kregen nieuwe, soepele vormen, want ook de kunstambachten werden in het vernieuwingsproces betrokken. Cfr het werk van architect Victor HORTA te Brussel. Het luchtige en het frivole werden verkregen door het veelvuldig gebruik van ivorkleurige, rode, groene en blauwe glazuurplaketten en decoratieve majolicategels, zowel buiten als binnen.

HORTA had vele volgelingen. Zo vinden we in Oostende o.a. Charles PIL, die meer dan 50 woningen zal nalaten. Een aantal daarvan zijn eclectisch van opvatting.

Maar uiteindelijk blijkt dat de Art Nouveau, zoals de Modern Style in België en Frankrijk wordt genoemd, meer een mode is dan een specifieke bouwstijl, alhoewel door de sterke ontwikkeling van de drukpers, de fotografie en de tijdschriften deze stijl in Europa en Amerika grote bekendheid verwierf.

De Wereldtentoonstelling van 1913 te Gent rekende af met dat slingerend vegetarisme dat uiteindelijk een dure zaak werd voor de opdrachtgevers en introduceerde decoratieve vormen die sterk stilistisch zijn en gaan aanleunen bij geometrische vormen. Duitsland en Oostenrijk lieten hun invloed gelden met de Secessiebeweging die een strengere vormentaal hanteert.

Met de "Exposition Internationale des Arts Décoratif et Industriels Modernes" van 1925 in Parijs werd definitief de Art Déco met zijn meetkundige figuren ingeluid. Ook deze figuren worden uitgetekend op basis van bloemen en planten. Bovendien drukte ook deze stijl zich door in het interieur en de meubilering, tot zelfs in de haute couture (Coco Chanel). De siermotieven werden steeds in reliëf aangebracht, waardoor de speling van licht en schaduw die vormentaal sterk gaat accentueren.

Vanuit Nederland dook vanaf 1925 de meest moderne architectuur op, namelijk de "nieuwe zakelijkheid". Koel, strak van lijnen, rationeel, kreeg de baksteen een voorname rol te vervullen, zowel door kleur en vorm als door baksteenverband. De gekende blok- of kozijnramen blijven in de Nederlandse traditie.

Ontdaan van overtollige, decoratieve protserigheden, maar dikwijls opgesmukt door waardevol beeldhouwwerk, vertonen de gevels koele voornaamheid. In Oostende bestaan er een aantal merkwaardige gebouwen in die stroming opgevat.

Zo stoppen we op de drempel van het jaar 1940, toen Oostende koningin het stilaan liet afweten en de oorlog haar alle glans ontnam.

En vandaag ?

Met het structuurplan hoopt het stadsbestuur een beleid te kunnen uitstippelen om verdere verloedering op te vangen en de ontwikkeling van de stad, met zijn 70.000 inwoners en zijn duizenden toeristen, in goede banen te leiden.

Het is in 1988, en zelfs een stukje vroeger, van start gegaan. Daarin zegt de burgemeester ter inleiding : "Het moet een richtplan zijn dat ons helpt het waardevolle in ons patrimonium zoveel mogelijk te behouden en de hiaten op te vullen met nieuwe, eigentijdse, milieu- en cultuurvriendelijke elementen. Daaraan te mogen meewerken is een uitdaging".

Is Oostende op weg een nieuwe koningin te worden ?

Dat is de vraag.

OOSTENDE TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG (44)

door Aimé SMISSAERT (+)

Woensdag 3e Februari. -

HONDERD EN TWAALFDE DAG DER BEZETTING

Bij verscheidene bakkers is er wit brood te bekomen, wit brood na zooveel weken zonder geweest te zijn ! Morgen zal er wit brood zijn bij al de bakkers, voor verscheidene dagen, tot de 500 zakken bloem van 90 kilos alhier verleden Dinsdag, door een Hollandsch scheepken binnengebracht, zullen op zijn. Die bloem komt van Amerika; de zakken dragen het opschrift : *War Relief Donation. Flour donated by Belgian Relief Fund of New-York* (Oorlogsonderstandsgift. Bloem gegeven door het Belgisch Onderstandsfonds van New-York).

Heden namiddag kwamen 4 oorlogschepen voorbij onze stad gevaren in de richting van Zeebrugge van waar zij later terugkeerden. De inwoners van de visscherskaai kregen bevel van duitsche officieren niet uit hunne huizen te komen.

* * *

Enkele personen onzer stad krijgen paspoorten om naar Brugge te reizen met den trein, heen en terug kost 4.60 fr. (10 c. per kilometer).

Vooraleer het brood gerationeerd werd deelde men in den Volksbond ieder week ruim 11.000 broodkaarten uit aan 1.080 huisgezinnen. Einde januari beliep het getal personen, die in den Volksbond broodkaarten bekomen, het cijfer 5.434.